

Mantas Adomėnas. Švietimo sistemos tikslas – skatinti jaunąją kartą kurti savo ir savo valstybės ateitį

2008-01-17

*Tęsiame bendrą Demokratinės politikos instituto (DPI) ir Bernardinai.lt informacinį projektą – „Nauja darbotvarkė Lietuvai“. Šįkart domėjomės, kokius pagrindinius iššūkius projekto autoriai mato dabartinėje Lietuvos švietimo sistemoje ir kokių permainų šioje srityje būtų galima tikėtis, jei per Seimo rinkimus „Naujos darbotvarkės Lietuvai“ rėmėjai pasiektų pergalę. Apie tai – pokalbis su „Naujosios darbotvarkės Lietuvai“ Švietimo ir mokslo grupės vadovu filosofijos daktaru **Mantu Adomėnu**.*

„Į mokyklas reikia grąžinti kokybę“

Ilgą laiką skirtingų pasaulėžiūrų, politikai įrodinėjo, kad mokykla ir visa švietimo sistema turi orientuotis išskirtinai į rinkos poreikius. Metėte iššūkį šiai, regis, nepajudinamai „rinkos poreikių“ aksiomai, pareikšdamas, jog turime atsisakyti primityvios sampratos, jog „svarbiausias švietimo sistemos uždavinys yra darbo jėgos ugdymas“. Kaip galėtumėte plačiau pakomentuoti šį savo teiginį? Ar aukštosios mokyklos turėtų būti talentų ar – tiesiog darbo jėgos kalvė?

Šiuo atveju negalima apibendrintai kalbėti apie visą aukštąjį mokslą – juk aukštojo mokslo institucijų sistemą sudaro tiek universitetai, tiek kolegijos, o esminis skirtumas tarp šių aukštojo mokslo įstaigų tipų – jų orientacija. Būtent kolegijos orientuojasi į konkrečios specialybės suteikimą. Tuo tarpu universitetinį išsilavinimą teikiančios aukštosios mokyklos normaliai veikiančioje švietimo sistemoje, ne tokioje, kokia šiandien yra Lietuvoje, studentams turėtų padėti įgyti aukščiausio lygio žinių ir susiformuoti įvairiapusių gabumus, kuriuos būtų galima pritaikyti įvairiose srityse, nebūtinai susijusiose su studijų pobūdžiu. Lietuvoje tokio suvokimo kol kas nėra – čia dažnai girdime kritiką Lietuvos aukštųjų mokyklų atžvilgiu, jog šios esą rengia ne tai, ko reikia darbo rinkai, kadangi didelė dalis mūsų šalis aukštųjų mokyklų

absolventų dirba ne pagal specialybę. Mano manymu, tai klaidingas požiūris. Juk darbas ne pagal specialybę, jeigu jis atitinka žmogaus išsilavinimo lygį, arba bent jau nėra žemiau jo, nebūtinai yra silpnybė. Štai Didžiosios Britanijos universitetuose, kur man pačiam yra tekę dėstyti, nieko nestebina, jei universiteto absolventas nueina dirbti į jo išsilavinimo krypties neatitinkančią sritį, pavyzdžiui, jei matematikas eina dirbti į žvalgybą ar filologas – į banką. Ten nėra kalbama, kad toks žmogus padarė klaidą, rinkdamasis studijų kryptį. Priešingai, jei universitete žmogus susiformavo gerus analitinius įgūdžius, turi platų akiratį ir šiaip yra dinamiškas, jo pasirinkimas eiti į jam svetimą sritį netgi yra sveikintinas. Žinoma, tam, kad aukštųjų mokyklų absolventai galėtų tikrai sėkmingai dirbti srityse, menkai tesusijusiose ar nesusijusiose su jų studijų kryptimi, reikia, kad universitetai būtų pajėgūs studentams išugdyti aukščiausios lygio gabumus, tai yra, nebūtų tiesiog diplomuotos darbo rinkos kalvė.

Kita vertus, neturėtume išvien neigti darbo rinkos sąsajų su studijų krypties pasirinkimu. Juk jaunuoliai, rinkdamiesi studijų kryptį, natūraliai galvoja apie tai, ar pabaigę galės rasti darbą ir iš jo pragyventi. Tiesa, šiandien girdime nuomonių, jog šią jaunuolių orientavimo darbo rinkoje funkciją ir toliau turėtų atlikti pačios aukštosios mokyklos, parengdamos tam tikrą skaičių vienos ar kitos krypties absolventų. Aš sakytčiau, jog toks požiūris yra klaidingas – aukštosios mokyklos turi tik padėti pasirengti dalyvavimui darbo rinkoje, tačiau daryti pasirinkimus, orientuotis turi pats žmogus.

Kokius pagrindinius iššūkius, su kuriais šiandien susiduria bendrojo lavinimo mokyklos, galėtumėte įvardyti?

Pagrindinė įtampa, šiandien egzistuojanti bendrojo lavinimo mokyklose, yra įtampa tarp mokyklai priskiriamų socialinių funkcijų vykdymo ir siekio ugdyti aukščiausio lygio gabumus. Kuriant švietimo ideologiją pastarąjį dešimtmetį aukščiausios kokybės imperatyvas tarsi buvo išleistas už akių, jo sąskaita daugiausiai dėmesio ir pastangų mokyklose buvo skiriama tam, kad mokyklos tinkamai vykdytų joms priskiriamas socialines funkcijas – tai yra, daug dėmesio skirtų ne tokių gabių ar sudėtingo charakterio vaikų, vaikų iš asocialių šeimų integravimui į bendrą klasės darbą. Žinoma, tokią funkciją mokyklos turi vykdyti, tačiau kito, ne mažiau svarbaus dėmens – aukščiausios mokymo kokybės – taip pat turi būti siekiama. Gabumai iš tikrųjų yra nedemokratiškas dalykas – vieni žmonės juos turi, o kiti – ne. Tačiau tai nereiškia, jog turėtume bijoti pripažinti, kad šis vadinamasis „aukščiausių gabumų elitas“ egzistuoja, ir kad šiam elitui taip pat reikia skirti pakankamai dėmesio, ko šiandien Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose nėra. Gabiausieji vaikai neturi tapti kitų socialinių poreikių tenkinimo įkaitais, kadangi būtent jie taps tais žmonėmis, kurie

Lietuvoje kels gyvenimo kokybę, mokslo ir meno lygi, garsins Lietuvos vardą pasaulyje. Tuo nenoriu pasakyti, kad kokybės gražinimo į bendrojo lavinimo mokyklas sąskaita turėtume apleisti socialinių funkcijų vykdymą mokyklose – abu vektoriai yra labai svarbūs ir turi veikti lygiagrečiai, tačiau juos reikia subalansuoti. Mokykla vėl turi tapti talentų kalve, kurioje būtų kuriama mūsų šalies ateitis, o ne tik likviduojami netolygios socialinės raidos, praeities klaidų pėdsakai.

Tad ką galėtumėte įvardyti kaip Lietuvos švietimo – tiek bendrojo lavinimo, tiek aukštojo mokslo – sistemos tikslu?

Švietimo sistemos tikslas yra suformuoti tokias žinių įgijimo, vartojimo bei vertybių sistemas, kurios įgalintų išsilavinimą įgijusią jaunąją kartą kurti savo valstybės ateitį ir būti atsakingais ir visaverčiais mūsų šalies piliečiais.

„Nėra vertybiškai neutralių pozicijų“

Seimo narė Marija Aušrinė Pavilionienė skambina pavojaus varpais, jog Lietuvos mokykloms esą bandoma primesti krikščionišką sampratą į lytiškumo ugdymą. Jos oponentai tvirtina, jog paprasčiausiai yra siekiama, kad vaikas pirmiausia pažintų savo lytiškumą, o ne kontraceptines priemones. Pažvelkime į šią situaciją plačiau – ar įmanoma „išlaisvinti“ mokyklą nuo vertybių?

Visų pirma reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog vadinamųjų „tradicinių“ vertybių kritika ir jų atmetimas nėra kažkokia „vertybiškai neutrali“ pozicija. Žmonės, kurie bando ginčytis su vertybėmis pagrįsto ugdymo poreikiu, kaip kad ponė Pavilionienė, teigianti, jog mokykloms bandoma primesti krikščioniškųjų vertybių sampratą, patys siūlo ne vertybiškai neutralią poziciją, o tiesiog alternatyvų – sekuliaristinę, dažnai – libertarišką, užslėptai ar atvirai antikrikščionišką – vertybių kompleksą. Tad negalėtume teigti, jog Lietuvos mokyklą siekiama išlaisvinti nuo bet kokių vertybių. Šiuo atveju turėtume kalbėti apie tai, kokios vertybės yra siūlomos kaip alternatyva, ir kur link veda jų taikymas. O dėmesį turėtume atkreipti štai į ką – pirma, į tai, jog šios vertybės prieštarauja Lietuvos visuomenėje giliausiai įsišaknijusioms tradicijoms, tad mūsų terpėje jos neturi pamato, kad ir ką teigtų šių vertybių apologetai. Antra, minėtasis alternatyvus vertybių kompleksas yra paremtas ideologinės kairės eksperimentais, kurie vėlgi nėra susiję su realaus gyvenimo praktika, netgi priešingai – nėra jokių žinių apie tai, kad, tarkime, žmonės, kurie buvo mokomi pagal permissyvaus lytinio ugdymo programas, būtų laimingesni už tuos, kurie buvo išugdyti pagal tradicines vertybes. Netgi priešingai – užsienio šalyse atliktų

sociologinių tyrimų rezultatai rodo, jog išlaisvinimas nuo tradicinių vertybių ir libertarinių vertybių diegimas kaip tik padaro jaunuolius nepajėgiais atlikti tam tikrų socialinių funkcijų, kurti šeimą, auklėti vaikus, ir apskritai būti pilnaverčiais visuomenės nariais.

„Turime atkurti sulaužytą kontraktą“

Šiandien verda daug aistrų, kai yra kalbama apie mokytojų atlyginimus. Ar, Jūsų nuomone, mokytojų streikai yra žingsnis teisinga linkme?

Atsakydamas į šį klausimą, turėčiau akcentuoti du dalykus. Pirmą, mokytojo profesija, kaip ir gydytojo, kario ar kunigo profesija pranoksta įprastinę profesijos sampratą. Tai – profesija pirmaprade, „pašaukimo“ prasme: juk *professio* lotyniškai ir reiškia „pašaukimas“, kuri reikalauja tikro pašaukimo, profesija, kurios atstovas negali tiesiog imti ir atsisakyti savo pareigų vykdymo vien todėl, kad jo kažkas netenkina. Juk mokytojo priedermė mokiniui yra labai rimta, neatlikdamas savo pareigų, mokytojas daro žalą niekuo nekaltam mokiniui. Tad per Lietuvą nuvilniję mokytojų streikai atskleidė visos mokyklos demoralizaciją. Ar galėtume įsivaizduoti tarpukario Lietuvos mokytoją, kuris būtų atsisakęs mokyti savo mokinius dėl to, kad jam yra per mažai mokama? Greičiausiai ne. Žinoma, čia būtina akcentuoti antrąją šios problemos pusę – sunkiai įsivaizduoju, kad normalioje valstybėje mokytojų situacija būtų tokia socialine ir ekonomine prasme neapginama, kad į jų poreikius nebūtų atsižvelgiama. Tad mokytojų streikai liudija ne tik apie mokyklų demoralizaciją, bet ir apie tai, kad valstybė visiškai apleido savo priedermes mokytojams. Tad kontraktą sulaužė abi jo pusės – viena vertus, prie streikų buvo leista prieiti, kita vertus, į juos buvo leistas. Ir, žinoma, negalima nepastebėti, kad už viso to stovi populistinės jėgos, turiu omenyje tai, kad labiausiai streikus populiarina Rolandui Paksui dirbantys apsišaukėliai profsąjungų lyderiai. Aš nematau, kad toms populistinėms jėgoms mokytojai iš tikrųjų rūpi – šiais streikais tie pagiežingi nykštukai tiesiog siekia pasinaudoti kaip priemone grįžti į valdžią.

Populiaru dėl visko kaltinti valdžią, tačiau, ką pati mokytojų bendruomenė galėtų realiai padaryti, siekdama keisti dabartinę padėtį?

Kad mokytojų bendruomenė galėtų ką nors padaryti, visų pirma jiems turi būti sudarytos sąlygos konstruktyviu būdu siekti realių pokyčių. Šiuo metu pedagogai nemato kitų būdų siekti pokyčių, tik streikus. Todėl būtina atstatyti mano jau minėtą sugriuvusį kontraktą tarp valstybės ir mokytojų, kai valstybė pamiršo savo moralinę, ne tik ekonominę ar administracinę priedermę mokytojams, o mokytojai – savo priedermę mokiniams. Tik sukūrusi normalias

darbo sąlygas mokytojams, prisidedama prie mokytojo autoriteto atkūrimo valstybė turės moralinį pagrindą reikalauti, kad patys mokytojai patys prisidėtų prie teigiamų švietimo sistemos pokyčių. O pertvarkant švietimo sistemą, mokytojams tikrai iškils daugybė uždavinių. O kol kas mokytojai, pagrįstai reikalaudami savo teisių užtikrinimo, neturi pamiršti ir savo priedermių.

Žadama, kad palaipsniui bus didinami mokytojų atlyginimai. Tačiau, regis, šis padidinimas vos lenkia infliacijos tempus. Koks mokytojo atlyginimas, Jūsų įsitikinimu, šiandien būtų teisingas?

Šio mėnesio pradžioje pasirodžiusiame Švietimo ir mokslo ministerijos pranešime buvo rašoma, kad sausio mėnesį mokytojų atlyginimai buvo padidinti 15 procentų, iš kurių 11,3 procento sudarė bendras biudžetinių įstaigų darbuotojų atlyginimų pakėlimas, o vien tik mokytojams atlyginimai buvo padidinti vos 3,7 procento, nors mokytojai buvo supratę, kad atlyginimai bus keliami 15 procentų daugiau nei visiems kitiems biudžetinių įstaigų darbuotojams. Tai tik patvirtina, kad dabartinė vyriausybė iš tikrųjų visiškai nesirūpina mokytojų atlyginimų kėlimu ir savo pažadus išpildo pačiu formaliausiu, visiškai tuščiu būdu.

Koks turėtų būti mokytojų atlyginimas? Atsakant į šį klausimą, reikėtų atsižvelgti į keletą dalykų, visų pirma – infliaciją. Vangiai didinat mokytojų atlyginimus ir tuo pat metu kylant infliacijos lygiui, mokytojų atlyginimų perkamoji galia vis smuko. Tad nors dabar atlyginimai bus pakelti, tai jokių būdu nepadengs to, kas per daugelį metų buvo prarasta dėl infliacijos. Kitas dalykas – mokytojų atlyginimai bus teisingi tada, kai kitų profesijų atstovų atlyginimų fone jie atrodys konkurencingi, ir mokytojais norės tapti gabūs, perspektyvūs jaunuoliai. Dabar mokytojų atlyginimai, nors tiesioginės piniginės išraiškos prasme jie ir yra keliami, tačiau bendro atlyginimų kilimo fone jie ir toliau išlieka labai žemi. Šiuos nežymius pokyčius netgi būtų sunku pavadinti kėlimu, juk vidutinis mokytojo atlyginimas išlieka gerokai žemesnis už vidutinį atlyginimą Lietuvoje, aš jau nelyginu su vidutiniu valstybės tarnautojų atlyginimu.

Mano nuomone, mokytojo atlyginimas turėtų būti šiek tiek aukštesnis, negu vidutinis valstybės tarnautojo atlyginimas. Tol, kol šito nebus, mokytojo kelias ir toliau išliks profesija pastumdėle.

Ilgą pedagoginio darbo patirtį JAV turinti Emilija Sakadolskienė teigia, kad silpniausia grandis šiandieninėje Lietuvos švietimo sistemoje yra

pedagogų rengimas. Ar sutiktumėte su tokiu vertinimu? Kas keistina šioje srityje?

Sutikčiau, kad pedagogų rengimas Lietuvoje iš tikrųjų yra silpnoji švietimo srities grandis, ir to rezultatus mes matome. Studijuoti pedagogiką renkasi toli gražu ne patys geriausi vidurinių mokyklų absolventai, o iš baigusiujų pedagogiką dirbti į mokyklas taip pat nukeliauja ne patys geriausi studentai. Todėl pedagogų rengimo stiprinimas bus vienas iš dešimties mūsų siūlomų priemonių paketų. Viena jų, skirtą mokytojo profesijos prestižo kėlimui, jau pristatėme sausio pradžioje, antrąją viešai paskelbsime vasario mėnesį.

„Reikės peržiūrėti mokyklos funkcijas“

Pristatydami pirmąją priemonių paketą, pasiūlėte šešerius metus nepertraukiamai švietimo darbą dirbusiems mokytojams suteikti teisę išeiti į vienerių metų tobulėjimo atostogas, kurių metu jie gautų pilną atlyginimą. Tai – įdomus pasiūlymas, tačiau kiek yra realu jį įgyvendinti, turint omenyje chronišką mokytojų trūkumą, kuris, regis, tik didės?

Jeigu tai būtų vienintelė mūsų siūloma priemonė, tai, žinoma, ją įgyvendinant, mokytojų trūkumas tik didėtų. Tačiau ši priemonė yra tik dalis mūsų siūlomos kompleksinės programos, kurios svarbiausias tikslas yra padaryti mokytojo profesiją prestižinę ir patrauklią. Dabartinė vyriausybė chronišką pedagogų stygių bando „užkaišyti“, dirbantiems pedagogams didinant krūvius ir vos ne vos keliant atlyginimus. Tuo tarpu mes siūlome iš tikrųjų investuoti į mokytojo profesijos prestižo kėlimą, esmingą ir nuoseklų mokytojų atlyginimų kėlimą, taip didinant mokykloje dirbančiųjų skaičių. Be to, esame numatę įvesti „atsargos mokytojų“, arba mokytojų-rezervininkų etatus – jie pavaduotų sergančius arba tobulėjimo atostogų išėjusius mokytojus. Tada, kai mokyklose padidės mokytojų skaičius, į kūrybines atostogas išeinančių pedagogų skaičius santykinai nebus toks didelis, kad mokyklose liekančių mokytojų skaičius nebūtų pakankamas. Be to, svarbu atsiminti tai, kad įvedus tobulėjimo atostogas, pirmaisiais metais į šias atostogas išeitų ne visi pedagogai, o tik apie septintadalį jų, o tai reiškia, jog mokytojų pakaitos reikės surasti tik septintadalį. O kad mokytojams tokių kūrybinių tobulėjimo atostogų tikrai reikia, aš neabejoju – juk mokytojo darbas yra tikrai intensyvus ir psichologiškai bei emociškai sekinantis.

Viena iš skaudžių mūsų švietimo sistemos problemų yra sutrūkinėjęs mokyklų tinklas provincijoje. Šio tinklo planavimas atiduotas išskirtinai savivaldybėms, kurios mokyklų tinklą neretai planuoja, galvodamos tik

apie ekonominius dabarties rodiklius, o ne apie ilgalaikę ateities perspektyvą. Kaip galėtumėte tai pakomentuoti?

Čia reikėtų pabrėžti keletą dalykų. Šiuo metu vykstantis mokyklų tinklo optimizavimas yra logiška priemonė, orientuojantis į vykstančią kaimo depopuliaciją ir mokytojų stygių rajonuose. Kaimo vietovių mokyklose mažėja mokinių, tad mažėja mokinių krepšelių, darbo krūviai, todėl čia sunku pritraukti ir mokytojus. Atitinkamai tada kaimo mokyklų mokytojai yra priversti perimti trūkstamų dalykų mokytojų funkcijas ir dėsto dalykus, kurių patys neišmano. Tad ar esant tokioms sąlygoms mokiniai gali gauti kokybišką išsilavinimą? Tiesa, pradinės mokyklas yra stengiamasi išlaikyti kuo arčiau mokinių namų, tačiau vyresnių klasių mokiniams iš tiesų yra geriau kad ir pavažinėti toliau, tačiau mokytis tokioje mokykloje, kur dirba pakankamai specialistų ir kur jie gali gauti kokybiškesnį išsilavinimą. Taigi nors mokyklų tinklo optimizavimas ir turi skaudžių socialinių pasekmių, dabartinėje situacijoje jis yra, deja, neišvengiamas žingsnis. Tačiau aišku ir tai, kad paskirais atvejais buvo pridaryta ir klaidų – uždarius mokyklą neatsižvelgiant į vietos bendruomenės balsą, į jos poreikius, miesteliai ištuštėjo. Taigi tęsiant mokyklų tinklo optimizavimą reikalingas didesnis jautrumas ir sveika nuovoka, o ne tik aklas įsakymų iš aukščiau vykdymas.

Kitas klausimas – kaip mokyklų tinklas atrodys ateityje? Tarp mūsų numatytų priemonių yra įtrauktas mokyklos funkcijų peržiūrėjimas ir galimas jų išplėtimas. Mokyklos funkcijos turėtų išsiplėsti, turint omenyje tai, kad siekiant kurti žinių visuomenę, mokykla turi tapti ta vieta, kur tobulinasi ne tik mokiniai, bet ir daugiau žmonių. Kitas dalykas – mes kruopščiai analizuojame, kaip Lietuvos mokyklų tinklui būtų galima taikyti švedišką modelį, kuriame greta valstybinių mokyklų veikia nepriklausomos mokyklos. Šios nepriklausomos mokyklos yra steigiamos tiek miestuose, tiek kaimo vietovėse, jas, atsižvelgdami į bendruomenės poreikius, steigia mokinių tėvai, jie iš mokinio krepšelio samdo mokytojus. Šios mokyklos veikia nepriklausomai nuo valstybinių mokyklų tinklo, jų mokiniai gauna tokius pat mokinio krepšelius, kaip ir valstybinių mokyklų mokiniai. Tose vietovėse, kur buvo įsteigtos nepriklausomos mokyklos, ir valstybinės mokyklos pradėjo veikti geriau, ir tai rodo, kad švedų eksperimentas buvo sėkmingas. Manome, jog panašų modelį būtų galima taikyti ir Lietuvoje.

Dar vienas dalykas, kurį reikėtų turėti omenyje, yra tai, jog ateityje yra galima Lietuvos kaimo vietovių repopuliacija. Šis procesas jau vyksta moderniosiose Vakarų valstybių visuomenėse – čia miestų žmonės pradeda keltis gyventi į provinciją, ypač tie, kurie dirba intelektualinį darbą ir savo užduotis gali atlikti,

naudodamiesi šiuolaikinėmis ryšio priemonėmis. Augant provincijos gyventojų skaičiui, iš naujo atsiranda naujų mokyklų poreikis atokesnėse vietovėse. Tad gali būti, jog keičiantis Lietuvos demografiniam profiliui, gausėjant gyventojų skaičiui provincijoje, šalies mokyklų tinklas turės iš naujo prisitaikyti.

„Mokytojai - mažiausiai apginta švietimo sistemos dalis“

Susidaro vaizdas, kad šiandienė Lietuvos švietimo sistema yra orientuota išvien į mokinį – daug kalbama apie vaikų teises, poreikius, tačiau lazda turi ir antrą galą – nemaža dalis mokytojų skundžiasi, jog yra terorizuojami mokinių. Ar tikrai mokyklai dera perimti požiūrį, jog „klientas visada teisus“? Juk tokia situacija tikrai neprisideda prie mokytojo autoriteto stiprinimo.

Tokio požiūrio tikrai nederėtų perimti. Mokytojai kasdien patiria patyčias ir kitokio pobūdžio psichologinę prievartą, tenka išgirsti net apie atvejus, kai mokytojai užpuolami. Nepagarbą pedagogams rodo ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai, kurie dažnai jaučiasi taip, tarsi jie turi teisę iš mokytojo reikalauti visko, ir bet kokias mokytojo taikomas sankcijas jų atžalos atžvilgiu laiko pasikėsiniu į vaiko garbę ir orumą. Kodėl susidarė tokia situacija? Čia vėl turime grįžti prie mokytojo profesijos prestižo klausimo. Mokytojo profesija socialiniu ir ekonominiu požiūriais yra laikoma neprestižine, ją besirenkantieji yra laikomi nevykėliais, nors dažnai visai nepagrįstai – pats esu sutikęs mokytojų, kurie tikrai labai pasiaukojamai ir kokybiškai dirba savo darbą. Tačiau tėvai, susidurdami su mokytojais, kurie dirba mažiau prestižinį darbą, mano, jog mokytojui keliami mažesni intelektualiniai reikalavimai, laiko juos socialiniais ir ekonominiais „loseriais“, ir jaučiasi pranašesni už juos, galintys diktuoti įvairias sąlygas. Dar kartą pasikartosiu, jog būtinai reikia kelti mokytojų atlyginimus, tokiu būdu keliant ir jų autoritetą visuomenės akyse, nes kad ir kaip būtų, ekonominis-socialinis žmogaus statusas yra sudedamasis jo moralinio autoriteto dėmuo.

Patys šiuo metu taikomi mokymo metodai taip pat savo ruožtu prisideda prie mokytojo autoriteto erozijos: dabar mokymo procesas vyksta, mokiniui liekant iš esmės vienam su vadovu, mokytojas nebėra tas žmogus, kuris reguliuoja žinių perteikimo procesą. Šiandien mokiniai mokosi taip autonomiškai, kad mokytojas iš esmės yra nustumiamas į mokymo proceso periferiją, o tai griauia sisteminę mokytojo autoriteto prielaidas. Manau, jog šiandieninėje švietimo ideologijoje formuojama klaidinga nuostata, jog bet koks autoriteto pasireiškimas ugdymo sistemoje – tai blogis.

Aiškiai matyti, jog mokinių teisės uzurpuoja visą sistemą, tuo tarpu mokytojai ir toliau išlieka labiausiai neapginta sistemos dalis. Mano minėtas antrasis mūsų priemonių paketas yra orientuotas būtent į mokytojų teisių gynimą – jame yra išdėstyti pasiūlymai, kaip įtvirtinti realias sankcijas, skirtas mokytojo asmeniui apsaugoti. Turi atsirasti konkretūs, o ne deklaratyvūs būdai, kaip apginti mokytoją.

„Permainos vyks trimis kryptimis“

Įvardyti švietimo sistemos bėdas ne taip ir sunku, sudėtingiau nuosekliai siekti permainų. Jei per Seimo rinkimus „Naujos darbotvarkės Lietuvai“ rėmėjai pasiektų pergalę, kokių pirmiausia permainų galėtume tikėtis švietimo srityje?

Pasiekę pergalę, įgyvendintume konkrečias priemones, kurias šiuo metu esame išdėlioję į dešimt žingsnių ir kurias viešai paskelbsime tada, kai būsime pasirengę patys ir kai viešojo erdvė bus tam pasiruošusi. Kalbant apie šias priemones, galima išskirti tris pagrindines kryptis, kuriomis vyks permainos. Pirmoji kryptis yra susijusi su mokytojo autoriteto atkūrimu ir prestižo grąžinimu pačiai mokytojo profesijai. Čia taikytume mokytojų atlyginimų kėlimo bei kitokio pobūdžio skatinimo priemones, tobulintume mokytojų rengimo procesą, siektume užtikrinti pagarbą mokytojo teisėms. Be postūmių šia kryptimi negalėtų vykti pokyčiai kitomis kryptimis, nes, kad ir kaip būtų, mokyklos gyvavimas remiasi mokytoju – kad ir kokie geri bebūtų vadovėliai, jie niekada nepakeis mokytojo.

Antroji kryptis, kurioje reikės imtis ypatingai ryžtingų žingsnių, yra kokybiško mokslo grąžinimas į Lietuvos mokyklas. Sakau „grąžinimo“, nes turiu omenyje tai, kad kažkada Lietuvos mokyklose buvo susiformavę tvirtos žinių ir gebėjimų pagrindų kūrimo tradicijos, kurios, deja, šiandien yra vis labiau prarandamos. Čia reikia ne tik iš naujo atsikovoti tai, kas buvo prarasta, bet ir smarkiai veržtis į priekį. Tai labai svarbu, nes mokykloms iškyla vis daugiau uždavinių, kaip kad mokymosi visą gyvenimą tikslas, sėkmingos patirties perdavimas iš mokyklos į mokyklą ir panašiai. Mūsų nuomone, žinios, jų įgijimas ir naudojimas yra šiuolaikinės visuomenės klestėjimo pagrindas apskritai, tad mokyklai tenka ypatingi uždaviniai, šį pagrindą kuriant. O šiandien vyksta tam šiek tiek prieštaraujantys procesai – perimant ir diegiant Lietuvoje neįrodytas eksperimentines metodikas, gebėjimų ugdymas yra iškeliamas kaip žinių pakaitalas, sistemingo pasaulio vaizdo diegimas keičiamas postmoderniškais „koncentrais“. Tą nuostatą galima vaizdžiai pailustruoti taip, kad mokantis užsienio kalbų iš pradžių pradedama kalbėti, paskui mokomasi gramatikos.

Analogiškai elgiamasi ir su kitų dalykų dėstymu. Mano nuomone, tokiais eksperimentais yra suformuojami tik formalūs, neišbaigti gebėjimai, šie eksperimentai nebuvo pagrįsti praktinių jų rezultatų įvertinimu. Tad, mano nuomone, vaikantis paskutinių naujovių, šia kryptimi buvo nueita kiek per toli, ir kyla pagrįstų abejonių, ar tai prisideda prie mokymo kokybės kėlimo.

Trečioji kryptis yra susijusi su vertybių kūrimu ir sklaida Lietuvos mokyklose. Nors su vertybiniu ugdymu susijusių dalykų mūsų mokyklose vis daugėja, deja, šis ugdymas tampa vis formalesnis, o vertybių poveikis mokiniams – vis mažesnis. Viena to priežasčių – vieningos vertybinės dvasios nebuvimas mokykloje. Juk jei per pilietinio ugdymo pamokas viena mokytoja atsainiai papasakoja apie priedermes tėvynei, o per kitą pamoką kita mokytoja ragina vaikus kuo greičiau išvažiuoti iš Lietuvos, nes čia nesą jokių perspektyvų, tai reiškia, jog nuoseklus vertybinis ugdymas iš esmės nevyksta. Tad mokyklos dvasia turi keistis iš esmės. Ir čia vėlgi susiduriame su mokytojo padėties, motyvavimo gerinimo klausimu, nes tik motyvuotos, kūrybingos ir sugebančios uždegti kitus asmenybės gali perduoti vertybes kitiems. Vertybinio ugdymo pokyčiai bus svarbus, ir, ko gero, sunkiausias žingsnis. Manau, kad valstybė turi teisę iš mokyklos reikalauti kokybiškai naujo vertybinio ugdymo, tačiau ji pati privalo užtikrinti prielaidas tokiai naujai kokybei atsirasti.

Ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi Milda Bagdonaitė

Tekstas parengtas, bendradarbiaujant su Demokratinės politikos institutu

Bernardinai.lt